

Vladica Đokić¹
Danilo Drobnjak²

UDC 371.3::371.322
371.212:159.953.5
Primljen: 13. 10. 2017.
Prihvaćen: 15. 11. 2018.

ODUGOVLAČENJE I VREMENSKA PERSPEKTIVA KOD UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE³

REZIME: Glavni cilj ovog istraživanja bio je da ispita odnos prokrastinacije i vremenskih perspektiva kod učenika osnovne škole. Prokrastinacija ili odugovlačenje pri izvršavanju obaveza je problem s kojim se susreću pripadnici svih slojeva društva, pa tako i mladi ljudi koji se nalaze pred prvom važnom odlukom o budućem profesionalnom usmeravanju. Da li njihova dominantna vremenska perspektiva može uticati na sklonost ka prolongiranju obaveza čije bi se posledice reflektovale u budućnosti? Da li usmerenost na prošlost, sadašnjost i očekivanje negativnih posledica u budućnosti kočće aktivnost koja se odnosi na obaveze? Na veliki broj pitanja koja se tiču odugovlačenja još nema pouzdanih odgovora. U ovom istraživanju je učestvovalo 108 učenika osnovnih škola u Paraćinu i Čačku. Modalna vrednost uzrasta bila je 15 godina. Šest dimenzija vremenske perspektive mereno je kratkom verzijom Zimbardovog Upitnika vremenskih perspektiva. Odugovlačenje je mereno Stilovom Skalom iracionalnog odugovlačenja. Osnovna hipoteza je potvrđena i dobijen je statistički značajan regresioni model kojim je moguće objasniti 49,6%

---

¹ Nastavnik razredne nastave i diplomirani sociolog, Osnovna škola „Stevan Jakovljević“, Paraćin (v.djokic1701@gmail.com)

² Psiholog, Novi Sad

³This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

varijanse u odugovlačenju. Kao značajni prediktori izdvojile su se dimenzije *fatalistička sadašnjost* ($\beta = 0,328$) i *pozitivna budućnost* ($\beta = -0,492$). Kod učenika sa spoljašnjim lokusom kontrole i sa očekivanjem negativnih događaja u budućnosti, sklonost ka odugovlačenju je veća.

KLJUČNE REČI: prokrastinacija, vremenska perpesktiva, učenici osnovne škole.

1. Uvod

Fenomen „odugovlačenje“ (eng. *procrastination*) učestala je pojava u savremenom društvu. Neke osobe češće a neke samo povremeno odlažu obaveze koje ponekad mogu biti i veoma važne. Grupa na kojoj je moguće najupadljivije uočiti odugovlačenje i posledice odugovlačenja jesu studenti, što potvrđuju rezultati relevantnih istraživanja. Kod učenika osnovnih škola odugovlačenje nije lako primetiti jer je organizacija školskog dana čvršća od organizacije dana na studijama. Od učenika u osnovnoj školi se očekuje da svakog dana uče, jer će sutradan biti ocenjivani. Istovremeno, mladi ljudi ovog uzrasta (završni razredi osnovnih škola, na primer) izloženi su veoma zanimljivim, privlačnim sadržajima i stimulacijama tako da mnoštvo odvlačećih faktora može uticati na njihov odnos prema izvršavanju obaveza. Nedovoljna istraženost fenomena prokrastinacije kod ispitanika osnovnoškolskog uzrasta motivisala nas je da ispitamo faktore koji bi mogli predvideti pojavu odugovlačenja. Da li bi lični stav prema različitim vremenskim zonama mogao odigrati ulogu prediktora odugovlačenja? Da li dominantna orijentacija ka budućnosti, sposobnost realnog planiranja uz uzdržavanje od preteranog hedonizma, kao i preuzimanje odgovornosti za posledice ponašanja utiču na sklonost ka odugovlačenju? Da li postoji i kakav je odnos mladih ispitanika prema profesiji kojom žele da se bave u budućnosti? U ovom radu smo pokušali da odgovorimo na ova pitanja.

2. Fenomen odugovlačenja

Odugovlačenje sa završavanjem obaveza je fenomen koji je tokom osamdesetih godina dvadesetog veka privukao više pažnje istraživača (Košanski, 2004). Ovo je fenomen (prokrastiniranje) koji se javlja pri susretu sa nekim zadatkom ili obavezom. Postojanje zadatka znači i postojanje očekivanja vezanih za rad na njemu. U obrazovnoj sferi, bilo da se radi o osnovnom, srednjem ili visokom nivou obrazovanja, očekivanja se odnose na izvršavanje zadataka na vreme i kvalitetno. Problem nastaje kada učenik ili student, bez obzira na postojanje motivacije i plana za ostvarivanje zadataka, impulsivno odluči da odloži rad za neko „bolje vreme“. Odugovlačenje i odlaganje se nastavlja sve dok učenik ili student ne počne da oseća nelagodnost ili anksioznost zbog približavanja roka za obavljanje zadatka. Začarani krug odugovlačenja čini impulsivno odlaganje početka rada, javljanje i intenziviranje anksioznosti koja dovodi do ponovne impulsivne reakcije odlaganja kako bi se osećanje teskobe trenutno smanjilo. Direktno posledice odlaganja su loš kvalitet radova i ostali nepovoljni ishodi procenjivanja.

Rani pokušaji definisanja i proučavanja ovog fenomena bili su pod uticajem bihejviorizma i on je označavan kao odlaganje izvršavanja obaveza sa pažnjom usmerenom na tačnost (Silver, 1974) ili izbegavanje zadataka (Burka and Yuen, 2008). Sa rastom popularnosti kognitivnog i socio-kognitivnog pristupa, definicije su pomerene prema uključivanju kognitivne komponente. Na primer razmatraju se korišćenje iracionalnih pristupa i strategija u rešavanju zadatka (Senecal et al., 2003) i neuspeh u samoregulaciji (Ferrari & Tice, 2000). Odugovlačenje (prokrastinacija) se najčešće smatra iracionalnim odlaganjem pri čemu se pod iracionalnim podrazumeva izbor smera aktivnosti koje neće povećati ukupno blagostanje. Prokrastinacija se, stoga, određuje kao dobrovoljno odlaganje neke akcije uprkos tome što se očekuju loše posledice tog odlaganja. Iako u manjem obimu, definicije su obuhvatale i motivacionu komponentu kao što su očekivanja i vrednosti u traženju *razloga* odugovlačenja rada na izvršenju zadataka (Ackerman and Gross, 2005).

3. Vremenska perspektiva

Vremenska perspektiva predstavlja subjektivni individualni odnos prema psihološkim konceptima prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Na vreme i njegove dimenzije ne gleda se kao na objektivne draži koje postoje nezavisno od pojedinca, nego kao na psihološke koncepte konstruisane i rekonstruisane od strane pojedinca (Block, 1990). Bavljenje objektivnim i subjektivnim vremenom je temeljna odrednica ljudskog iskustva (Boniwell and Zimbardo, 2004).

Formiranje odnosa prema vremenu i perspektivama vremena je nesvestan proces koji se odvija na osnovu ličnih i socijalnih iskustava jedinke. Emocijama obojena lično doživljena iskustva uticala su na formiranje vremenskih perspektiva u značenju u kome ih izučavamo u ovom radu. Na taj način oblikovane perspektive pomažu da se stvori red, međusobna povezanost i integracija značenja među njima. Ti kognitivni okviri mogu odražavati ciklične, ponavljajuće vremenske obrasce ili jedinstvene, neponovljive linearne događaje u ljudskom životu (Hall, 1983). Oni služe kodiranju iskustvenih događaja, kao i oblikovanju očekivanja i ciljeva (Zimbardo & Boyd, 1999). Naučene vremenske perspektive utiču na individualne izbore i ponašanja i mogu postati dispoziciona karakteristika osobe (Boniwell & Zimbardo, 2004).

Boniwell i Zimbardo (2004) ističu važnost sposobnosti promene vremenske perspektive zavisno od situacije, što nazivaju uravnoteženom vremenskom perspektivom, jer posvećivanje pažnje samo jednom od vremenskih sklopova – prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti – ima za posledicu prekomernu upotrebu jednih a premalo korišćenje ostalih vremenskih sklopova, što može postati nedovoljno funkcionalno. Ova naučena usmerenost na neki vremenski sklop podstaknuta je važećim kulturnim vrednostima, nivoom obrazovanja, verom, ostalim životnim iskustvima i socijalnim situacijama. Uravnotežena vremenska perspektiva je stanje kod koga postoji fleksibilna izmena vremenskih sklopova koja je najadekvatnija zahtevima trenutnog ponašanja (Zimbardo & Boyd, 1999; Zimbardo, 2002).

Zbog jakog uticaja vremenskih perspektiva na ponašanje, postavlja se pitanje: koja je vremenska perspektiva optimalna, odnosno koja od postojećih najviše doprinosi subjektivnoj dobrobiti? Veliki broj teoreti-

čara i istraživača tvrdi da je orijentacija na budućnost, koja je najčešće merena brojem planova i angažmana unapred očekivanim iskustvima, fundamentalna usmerenost za subjektivnu dobrobit i pozitivno funkcionisanje (Wills et al., 2001). Orijetacija na budućnost povezana je sa višim stepenom percepcije kontrole i pozitivnim emocijama (Wills et al., 2001), ali i sa svim aspektima dobrobiti, posebno sa smislenim životom, društvenom samoeфикасноšću i upornošću (Zaleski et al., 2001). Ali Boniwell i Zimbardo (2004) upozoravaju na loše strane preterane orijentacije na budućnost: radoholičarstvo, smanjenje potrebe za društvenim kontaktom, premalo vremena za sebe i svoje bližnje, udaljenost od kulturnih tradicija.

4. Dimenzije vremenske perspektive

4.1. Vremenska perspektiva prošlost

Orijentacija prema prošlosti ima dva modaliteta – pozitivnu i negativnu prošlost. *Pozitivna prošlost* je vremenska perspektiva koju odlikuje topao, sentimentalni stav prema prošlosti, a ne objektivno beleženje dobrih i loših događaja. Ljudi koji u svom iskustvu imaju neprijatne događaje u prošlosti, a prisećaju ih se na pozitivan način, mogu postati otporniji na stres, mogu se bolje nositi sa posledicama stresa, mogu postati bolje adaptirani i optimistični pojedinci (Nedeljković, 2012). Orijetaciju ka *negativnoj prošlosti* karakteriše generalno negativan stav prema događajima iz prošlosti. Oni koji ih poznaju, opisuju ih kao nesrećne, depresivne, stidljive, anksiozne, sa slabom kontrolom impulsa. Iako po pravilu nemaju mnogo energije, trude se da budu zauzeti, okupirani kako bi pobešli od bolnih sećanja (Nedeljković, 2012).

4.2. Vremenska perspektiva sadašnjost

Orijentacija na sadašnjost je takođe izražena kroz dva oblika – hedonistički i fatalistički odnos prema sadašnjosti. Utvrđeno je da je *hedonistička sadašnjost* dominantna vremenska perspektiva kod pojedinaца koji su impulsivni, kreativni, radoznali, druželjubivi, skloni avanturi i ponekad, neodgovorni prema obavezama. Oni su skloni rizičnom ponašanju bilo da se radi o seksu, ekstremnim sportovima, uzimanju alkohola i konzumiranju droge. Vreme za njih ne predstavlja posebnu

vrednost. *Fatalistička sadašnjost* je dominantna kod pojedinaca sa bespomoćnim, beznadežnim stavom prema budućnosti i životu. Odsustvo lične efikasnosti dovodi do anksioznosti i depresivnog ponašanja. Oni veruju da se ne isplati da planiramo, jer sve funkcioniše onako kako je unapred određeno. Oni osećaju da su njihovi životi spolja kontrolisani, da oni sami ne upravljaju njima, kroz sopstvene izbore.

4.3. Vremenska perspektiva budućnost

Dva oblika usmerenosti na budućnost su pozitivna i negativna budućnost. Osobe kod kojih je dominantna *pozitivna budućnost* okrenute su planiranju i postavljanju ciljeva, odlikuje ih princip realnosti. One su u stanju da zarad većeg zadovoljstva koje očekuju kao nagradu za uloženi trud i posvećenost odlože manje zadovoljstvo. Iz tog razloga, veoma brinu o svom ponašanju, imaju dobru kontrolu nad sopstvenim životom i odluke zasnivaju na anticipiranim, apstraktnim imaginacijama budućih pozitivnih posledica alternativnih pravaca delovanja. Okrenuti su zaključivanju ako – onda, probabilističkom razmišljanju, brižljivim analizama i utvrđivanju kauzalnosti. Pažljivo i savsesno razmatraju posledice nečijih postupaka, trude se da optimizuju rezultate i veoma su odgovorni. Prihvataju odlaganje neposrednih zadovoljenja da bi postigli dugoročno bolje ciljeve. Spremni su da ulože velike napore u tekuće aktivnosti i da podnesu neprijatne situacije na putu ka ostvarenju pozitivnih rezultata u budućnosti. Štede vreme i energiju i izbegavaju da se angažuju oko poslova koji im nisu bitni.

Oni su orijentisani ka cilju i mogu da budu veoma konkurentni i veoma kooperativni u zavisnosti od toga šta im u toj situaciji više odgovara. Izbegavaju fizičke rizike i imaju tendenciju da budu savsesni u pogledu svog zdravlja, redovno ga kontrolišu i trude se da ga na razne načine poboljšavaju, sprečavajući eventualne zdravstvene tegobe u budućnosti (uzimanje vitamina, minerala, zdrava hrana, zdravstveni i stomatološki pregledi).

Uspešno rešavaju probleme i odlični su u apstraktnom rezonovanju. U stanju su da izbegnu sva iskušenja i ometanja kada imaju postavljen cilj. Njihovo ponašanje je, pre svega, instrumentalno i usmereno na postignuće. Sa druge strane, nisu u stanju da uživaju u sadašnjosti i svakodnevnim neobaveznim aktivnostima na koje gledaju

kao na gubljenje vremena. U poređenju sa ljudima koji imaju negativna očekivanja od budućnosti, mogu imati teškoće u intimnim relacijama u kojima, iako bi to želeli, ne mogu uvek ostvariti uspešno predviđanje ishoda i kontrolu nad njima.

Takođe, njihova potreba da planiraju na mikro nivou svedoči o tome da se oni nerado prepuštaju prirodnom toku događaja koji ne mogu da kontrolišu i čije posledice u tom trenutku ne anticipiraju (na primer, tok, razvoj i posledice seksualnog uzbuđenja). Jedan od njihovih glavnih ciljeva je da povećaju efikasnost i što više urade u što kraćem vremenskom intervalu. Oni, jednostavno, žele da upravljaju vremenom i budu gospodari vremena.

Njihovo mentalno zdravlje odlikuje visoka anksioznost, manično ponašanje, radoholičarstvo i strah od neuspeha u ostvarivanju onoga što smatraju idealnim. Ako ciljevi koje dostignu u životu nisu suštinski obezvređuju ih. Besmisao prenose i na ostale segmente svog života, pa su skloni krizi srednjih godina više nego ljudi sa drugačijim vremenskim orijentacijama (Nedeljković, 2012).

5. Ranija istraživanja

U radu „Priroda prokrastinacije“, Stil (Steel, 2007) daje meta-analički osvrt na dotadašnje rezultate iz oblasti bavljenja prokrastinacijom u kome sumira 684 korelacije i navodi da odugovlačenje veoma slabo korelira sa neuroticizmom, buntovništvom i željom za senzacijama. Kao jaki i konzistentni prediktori prokrastinacije pokazali su se: averzija prema postavljenom zadatku, odlaganje izvršenja zadatka, impulsivnost, samokontrola kao crta, savesnost, organizacija i motiv za postignućem. Parcijalno su istraživane relacije prokrastinacije sa percepcijom vremena, motivacijom i obrascima porodične vezanosti. Nije iznenađujuće da je u nekim istraživanjima, pošto je prokrastinacija izjednačena sa gubljenjem vremena (Pychyl, Morin & Salmon, 2000), percepcija vremena bila fokus razmatranja u okviru konstrukta prokrastinacije. Istraživana je dužina vremena koja je potrebna da se završi određeni zadatak kod ispitanika koji odugovlače i onih koji to ne čine,

kao i dužina intervala u kome se odlaže započinjanje rešavanja zadatka i bavljenje zadatkom (Pychyl, Morin & Salmon, 2000). Takođe, ispitanici koji su skloni prokrastinaciji i oni koji nisu upoređivani su po dužini vremena koje provode tragajući za informacijama koje su relevantne za obavljanje zadatka (Ferrari & Dovidio, 2000). Meta-analiza o odnosu vremenske perspektive i prokrastinacije (Sirois, 2014) otkrila je da je odugovlačenje imalo umerenu i značajnu negativnu povezanost sa budućom vremenskom perspektivom i malu, ali značajnu pozitivnu asocijaciju sa sadašnjom vremenskom perspektivom. U pomenutom radu, Nedeljković i Kostić (prema Sirois, 2014) su na uzorku studenata ($N = 480$) dobile jaku negativnu povezanost ($r = 0,508$) između budućnosti i odugovlačenja.

6. Problem istraživanja

Na osnovu pregleda literature, može se reći da subjektivno vreme, koje podrazumeva lične koncepte vremena, ima snažan uticaj na niz psiholoških konstrukata, pa je tako vremenska perspektiva povezana sa brojnim aspektima ljudskog funkcionisanja, vrednostima i ponašanjem. U ovom istraživanju cilj je bio da se ispita na koji način određeni odnos prema vremenskim perspektivama objašnjava prokrastinaciju, odnosno sklonost ka odugovlačenju u izvršavanju obaveza. Problem se može operacionalizovati pitanjem: da li su dimenzije vremenske perspektive značajni prediktori odugovlačenja kod učenika osnovne škole?

6.1. Varijable istraživanja

Po ulozi u istraživanju šest dimenzija vremenske perspektive (negativna prošlost, pozitivna prošlost, hedonistička sadašnjost, fatalistička sadašnjost, negativna budućnost i pozitivna budućnost) pripada kategoriji prediktorskih varijabli. Sve prediktorske varijable su kontinuirane, numeričke i predstavljaju zbir odgovora na stavkama koje su određene ključem za ocenjivanje. Kriterijumska varijabla, čiji je varijabilitet ispitivan prediktorima, jeste *odugovlačenje*.

6.2. Glavna hipoteza istraživanja

Istraživanje je osmišljeno da se ispita prediktorska moć dimenzija vremenske perspektive u objašnjenju varijanse u odugovlačenju, pa je hipoteza izražena na sledeći način: *dimenzije vremenske perspektive su značajni prediktori odugovlačenja kod učenika osnovne škole.*

6.3. Metod

6.3.1. Uzorak

U istraživanju su učestvovali učenici završnih razreda Osnovne škole „Stevan Jakovljević“ u Paraćinu i Osnovne škole „Filip Filipović“ u Čačku. Ukupan broj ispitanika čiji su podaci obrađeni je $N = 108$. Polnu strukturu uzorka čine 44 dečaka (40,7%) i 64 devojčice (59,3%). Modalna vrednost uzrasta je 15 godina.

6.3.2. Instrumenti

Kratkom verzijom Zimbardovog upitnika o vremenskim perspektivama (Zimbardo Time Perspective Inventory; ZTPI-short; Kostal et al., 2015), operacionalizovane su dimenzije vremenske perspektive. Upitnik sadrži 18 stavki sa petostepenom skalom za davanje odgovora. Stavke mere ispitanikova verovanja, preferencije i vrednosti koje se odnose na temporalno iskustvo. Upitnik je šestofaktorski i odnosi se na šest dimenzija vremenske perspektive – pozitivnu i negativnu prošlost, hedonističku i fatalističku sadašnjost i pozitivnu i negativnu budućnost. Pouzdanost na našem uzorku je $\alpha = 0.73$.

Skala iracionalne prokrastinacije (Irrational procrastination scale; Steel, 2012) primenjena je za operacionalizaciju odugovlačenja u ovom istraživanju. Skala sadrži devet stavki. Ispitanici na petostepenoj Likertovoj skali odgovaraju u kojoj meri se određena stavka odnosi na njih. Skala je jednofaktorska i koeficijent se izračunava na osnovu ukupnog zbira datih odgovora. Pouzdanost dobijena ovim istraživanjem iznosi $\alpha = 0.81$.

6.3.3. *Postupak istraživanja*

Istraživanje je sprovedeno u prvoj polovini 2017. godine u osnovnim školama „Stevan Jakovljević“ u Paraćinu i „Filip Filipović“ u Čačku. Pre nego što su počeli sa popunjavanjem upitnika, učenici su upoznati sa svrhom istraživanja i načinom odgovaranja. Učenici su bili zamoljeni da nakon popunjavanja provere da li su odgovorili na sva pitanja. Okvirno vreme potrebno za popunjavanje upitnika bilo je 15 minuta.

6.3.4. *Analiza podataka*

Od deskriptivnih statističkih pokazatelja korišćene su frekvencije, procenti, aritmetičke sredine i standardne devijacije. Za utvrđivanje povezanosti između varijabli korišćen je Pirsonov koeficijent korelacije a za testiranje regresionog modela primenjena je višestruka linearna regresiona analiza.

6.4. Rezultati

6.4.1. *Izraženost varijabli istraživanja*

Stepen izraženosti varijabli utvrđena je merama deskriptivne statistike, preko pokazatelja centralne tendencije i mera varijabilnosti. U ovu analizu uključene su sledeće varijable: šest dimenzija vremenske perspektive i odugovlačenje.

Tabela 1. Izraženost varijabli vremenske perspektive i odugovlačenja

	N	Minimum	Maksimum	AS	SD
Negativna prošlost	108	1,00	5,00	3,20	0,919
Pozitivna prošlost	108	1,33	5,00	3,58	0,914
Fatalistička sadašnjost	108	1,00	5,00	2,52	1,040
Hedonistička prošlost	108	1,33	5,00	3,43	0,852
Negativna budućnost	108	1,00	5,00	2,64	0,911

Pozitivna budućnost	108	1,00	5,00	3,25	0,764
Odugovla- čenje	108	9.00	40.00	25.31	6.207

Sve vrednosti prediktorskih varijabli kreću se oko proseka. Nešto su izraženije *pozitivna prošlost* i *hedonistička sadašnjost*, dok su *negativna budućnost* i *fatalistička sadašnjost* najmanje izražene. Odugovlačenje je izraženo ($AS=25.31$) nešto ispod teorijskog proseka ($AS=27$).

6.4.2. Relacije između prokrastinacije i vremenskih perspektiva

Utvrđivanje odnosa između *prokrastinacije* i *vremenskih perspektiva* podrazumeva utvrđivanje povezanosti između ovih varijabli, a potom i utvrđivanje da li su dimenzije vremenske perspektive značajni prediktori prokrastinacije, odnosno odugovlačenja.

U Tabeli 2 mogu se videti rezultati povezanosti između odugovlačenja i dimenzija vremenske perspektive. Prokrastinacija je statistički značajno pozitivno povezana sa dimenzijama: *negativna prošlost*, *fatalistička sadašnjost*, *hedonistička sadašnjost* i *negativan odnos prema budućnosti*. Takođe, dobijena je statistički značajna negativna povezanost sa dimenzijom *pozitivan odnos prema budućnosti* i intenzitet te veze je najjači. Najjača negativna veza je sa *fatalističkom sadašnjosti*, zatim sa *negativnom budućnosti*, *negativnom prošlosti*, dok je najslabija sa *hedonističkom sadašnjosti*.

Tabela 2. Povezanost između prokrastinacije i vremenskih perspektiva

		Nega- tivna proš- lost	Pozi- tivna proš- lost	Fatali- stička sadaš- njost	Hedoni- stička sadaš- njost	Nega- tivna buduć- nost	Pozi- tivna buduć- nost
Prokrasti- nacija	r	.297	.098	.458	.192	.375	-.503
	p	.002	.315	.000	.046	.000	.000
	N	108	108	108	108	108	108

Primenom višestruke linearne regresije proveren je predikcijski odnos vremenskih perspektiva u objašnjenju varijanse u odugovlačenju.

Tabela 3. Parametri ocene prognostičkog modela

R	R ²	Prilagođeno R ²	F	p
0,705	0,496	0,466	16,593	0,000

Dobijeni regresioni model je statistički značajan. Koeficijent determinacije pokazuje da je modelom moguće objasniti visokih 49,6% varijabiliteta u sklonosti prokrastinaciji kod učenika osnovnih škola. Znači, modelom odnosa prema vremenu moguće je objasniti skoro 50% individualnih razlika u sklonosti kao odugovlačenju.

Tabela 4. Parcijalni doprinosi dimezija vremenske perspektive

	β	t	p
Negativna prošlost	.087	.951	.344
Pozitivna prošlost	.131	1.680	.096
Fatalistička sadašnjost	.328	4.244	.000
Hedonistička sadašnjost	.118	1.546	.125
Negativna budućnost	.100	1.136	.259
Pozitivna budućnost	-.492	6.634	.000

U interakcijskom odnosu dimenzija vremenske perspektive, kao samostalno značajni prediktori izdvojile su se *fatalistička sadašnjost* i *pozitivna budućnost*. Učenici koji su skloni okrivljavanju drugih i iznalaženju opravdanja izvan sebe, skloniji su odugovlačenju. Takođe, učenici koji veruju u uspešnu i lepu budućnost neće odugovlačiti da je što pre ostvare.

6.5. Diskusija

Osnovni problem istraživanja odnosio se na utvrđivanje predikcijskog odnosa između *odugovlačenja* i *vremenskih perspektiva* kod učenika osnovne škole.

Pre ispitivanja prediktivne uloge dimenzija vremenske perspektive u objašnjenju individualnih razlika u sklonosti ka odugovlačenju kod učenika, utvrđena je povezanost ispitivanih konstrukata. Najjača negativna povezanost dobijena je između *odugovlačenja* i orijentacije ka *pozitivnoj budućnosti* što odgovara i podacima u navedenoj metaanalizi (Sirois, 2014). Učenici koji teže planiranju i organizaciji imaju nižu sklonost ka odugovlačenju sa obavezama. Ovi učenici su kadri da realno sagledaju stvari i u stanju su da zarad većeg zadovoljstva koje očekuju kao nagradu za uloženi trud i posvećenost, odlože manje zadovoljstvo. Veoma vode računa o svom ponašanju i trude se da imaju kontrolu nad svojim odlukama, zadovoljstvima i aktivnostima.

Sledeća najintenzivnija korelacija dobijena je između *odugovlačenja* i *fatalističkog odnosa ka sadašnjosti*. Pozitivna korelacija govori da učenici sa višim skorovima na fatalističkoj sadašnjosti imaju i veću sklonost ka odugovlačenju. Učenici koji se osećaju bespomoćno u odnosu na svakodnevne probleme i ne vide nadu za budućnost bezvoljno pristupaju obavezama, što se reflektuje na sklonost ka odugovlačenju sa izvršavanjem obaveza.

Negativna budućnost i *prokrastinacija* su povezane pozitivno i nisko, ali statistički značajno. Dobijeni nalaz je, može se reći, logičan ukoliko osoba nema predstavu o budućnosti koja je lepa, izvesna i koja obećava zadovoljstvo i rast. Nasuprot tome, osoba negativno gleda na mogućnost svetle budućnosti, očekuje loše ishode svojih aktivnosti tako da postavlja pitanje značaja i značenja sadašnjih aktivnosti. Zašto onda raditi bilo šta ako se ne uviđa smisao, ako to nema pozitivne posledice, ako ne donosi doživljaj sreće?

Negativan odnos prema prošlim iskustvima, događajima i doživljajima korelira pozitivno sa *odugovlačenjem*. Anksioznost i slaba kontrola impulsa koji odlikuju ovu vremensku perspektivu čine da se učenici osećaju nekompetentno i nesigurno u odnosu na zadatke koji se pred njih postavljaju. Iz te teške situacije najčešće beže u neku novu aktivnost koja će im, bar na kratko, pomoći da potisnu tužna sećanja iz prošlosti.

Hedonistička sadašnjost se pokazala kao slab, ali statistički značajan pozitivan korelat sa *prokrastinacijom* kod studenata (Kostić i Nedeljković, 2013). Takav rezultat je potvrđen i na uzorku učenika u ovom istraživanju. Svaki poziv na zabavu i uživanje odvlači od obaveza, pa je odugovlačenje „normalna“ pojava. Ovakvi učenici stavljaju društvo i druženje na prvo mesto a obaveze na što udaljenije i zbog najmanjeg zadovoljstva impulsivno napuštaju zadatke i obaveze za neko drugo vreme.

Dakle, možemo reći da je odnos prema temporalnim odrednicama značajan faktor prokrastinacije, što je u daljoj analizi i potvrdio značajan regresioni model. Posle utvrđenih korelacija vremenske perspektive i odugovlačenja ispitan je i utvrđen interakcijski i prognostički odnos dimenzija vremenske perspektive i kriterijumske varijable odugovlačenja. Dobijen je prognostički model koji objašnjava skoro polovinu inividualnih razlika u odugovlačenju kod učenika. U interakcijskom odnosu prediktora samo su se dva izdvojila kao značajna – usmerenost ka *pozitivnoj budućnosti* i *fatalistički odnos prema sadašnjosti*. Može se zaključiti da se sklonost ka odugovlačenju kod učenika može statistički značajno predvideti ako se poznaje njihov odnos prema vremenskim perspektivama. Kod učenika koji imaju spoljašnji lokus kontrole, koji se osećaju bespomoćno, prokrastinacija će biti veća, dok će kod učenika koji imaju definisan cilj, planove i motiv za postignućem, prokrastinacija biti niska. Može se reći da ispitivani učenici osmog razreda dve osnovne škole u Paraćinu i Čačku imaju negativan stav prema prošlosti, hedonistički odnos prema sadašnjosti, da ne veruju u pozitivnu budućnost i da se osećaju bespomoćno, bez doživljaja kontrole nad svojim životima. Prethodna istraživanja pokazuju da se okrenutost budućnosti produbljuje tokom adolescencije (Wessman & Gorman, 1977). Na primer među adolescentima od 12 do 18 godina (Cottle, 1967) pokazalo se da su stariji adolescenti bili više usmereni na budućnost u odnosu na mlađe adolescente koji su bili više usmereni na prošlost. Slično tome, sedamnaestogodišnjaci su bili orijentisaniji ka budućnosti u odnosu na petnaestogodišnjake (Verstraeten, 1980), dok su petnaestogodišnjaci bili okrenutiji budućnosti u odnosu na trinaestogodišnjake (Cottle, 1967; Verstraeten, 1980). Lambert i Klajnberg (Lambert & Klineberg, 1967) su utvrdili da su adolescenti bili više okrenuti budućnosti od mlađe dece u studiji.

7. Zaključak

Na osnovu rezultata istraživanja, može se zaključiti da je najvažniji rezultat pokazatelj da se razvijanjem pozitivnog odnosa prema budućnosti može smanjiti sklonost ka odugovlačenju sa izvršavanjem školskih obaveza. Deca treba da izvršavaju svakodnevne obaveze bilo da su one školske ili se tiču obaveza unutar porodice i porodičnih uloga. Na taj način se razvija odgovornost prema poslu, bližnjima i prema sopstvenom životu. Preuzimanjem odgovornosti za sopstvena dela smanjiće se i fatalistički odnos prema sadašnjosti koji se na uzorku ispitanika u ovom radu pokazao kao bitna odrednica sklonosti ka prokrastinaciji.

Literatura

- Ackerman, D. S., & Gross, B. L. (2005). My instructor made me do it: Task characteristics of procrastination. *Journal of Marketing Education*, 27, 5-13.
- Block, R. A. (ur.). (1990). *Cognitive models of psychological time*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Boniwell, I. i Zimbardo, P. G. (2004). *Balancing time perspective in pursuit of optimal functioning*. U: P.A. Linley i S. Joseph (ur.), *Positive Psychology in Practice*. New Jersey: John Wiley i Sons
- Burka, J. & Yuen. L.(2008). *Procrastination: why you do it, what to do about it*. Cambridge, MA, Da Capo Press
- Cottle, T.J. (1967). *Perceiving Time: A Psychological Investigation with Men and Women*. John Wiley & Sons, New York.
- Ferrari, J.R., & Tice, D.M. (2000). Procrastination as a self-handicap for men and women: A task avoidance strategy in a laboratory setting. *Journal of Research in Personality*, 34, 73-83.
- Hall, E. T. (1983). *The dance of life: The other dimension of life*. Garden City, New York: Anchor Press.
- Kostić, A. i J. Nedeljković (2013). *Studije vremenskih perspektiva u Srbiji*. Niš: Punta
- Košanski, Ž. (2004). *Odgađanje izvršavanja obaveza kao prediktor akademskog uspjeha*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
- Lambert, W.E., & Klineberg, O. (1967). *Children's views of foreign peoples: a cross-national study*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- Nedeljković, J. (2012). *Integrativni model psiholoških prediktora akademske neefikasnosti*. (doktorska disertacija). Niš: Filozofski fakultet Niš.

- Pychyl, T. A., Morin, R. W., & Salmon, B. R. (2000). Procrastination and the Planning Fallacy: An Examination of the Study Habits of University Students. *Journal of Social Behavior and Personality*, 15, 135-150.
- Senécal, C., Julien, E. & Guay, F. (2003). Role conflict and academic procrastination: A selfdetermination perspective. *European Journal of Social Psychology*, Vol. 33 (1), 135-145.
- Silver, M. (1974). Procrastination. *Centerpoint*, 1, 49-54.
- Sirois, F. M. (2014). Out of sight, out of time? A meta-analytic investigation of procrastination and time perspective. *European Journal of Personality*, 28(5), 511-520. doi:10.1002/per.1947
- Steel, P. (2007). The Nature of Procrastination: A Meta-Analytic and Theoretical Review of Quintessential Self-Regulatory Failure. *Psychological Bulletin*, 133 (1), 65-94.
- Verstraeten, D. (1980). Level of realism in adolescent future time perspective. *Human Development*, 23, 177-191.
- Wessman, A.E., & Gorman, B.S. (1977). The emergence of human experience and concepts of time. In B.S. Gorman & A.E. Wessman (Eds.), *The personal experience of time* (pp. 4-55), New York: Plenum
- Wills, T. A., Sandy, J. M. i Yaeger, A. M. (2001). Time perspective and early-onset substance use: A model based on stress coping theory. *Psychology of Addictive Behaviours*, 15(2), 118-125.
- Zaleski, Z., Cycon, A. i Kurc, A. (2001). *Future time perspective and subjective well-being in adolescent samples*. U: P. Schmuck i K.M. Sheldon (ur.), *Life goals and well-being: Towards a positive psychology of human striving* (str. 58-67). Ashland, OH: Hogrefe and Huber
- Zimbardo, P. G. i Boyd, J. N. (1999). Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1271- 1288.